

ТМ	Г. XXIII	Бр. 1-2	Стр. 95 - 106	Ниш	јануар - јун	1999.
----	----------	---------	---------------	-----	--------------	-------

UDK [37.048.3:2]+316.647.5-053.81(497.11) Слободанка Марков
Претходно саопштење Природно-математички факултет,

Нови Сад

Примљено: 20.12.1998.

Смиљана Јововић

Виша техничка школа,

Зрењанин

РЕЛИГИЈСКА ТОЛЕРАНЦИЈА МЛАДИХ У СРБИЈИ КРАЈЕМ ДЕВЕДЕСЕТИХ

Режи ме

U radu su izneseni rezultati pilot istra`ivawa religijske tolerancije mladih u Srbiji. Uzorak su`inili 246 u`enika zavr{nog razreda gimnazije i sredwe stru`ne {kole u dva grada u prete`no jednokonfensi onalnim sredi nama (Va`evo i Jagodina) i u tri grada sa mul tiri religijskom strukturom stanovni {tva (Novi Sad, Zre`anin i Subotica). Po{to se od stanovni {ta prema koji ma tolerancija podrazumeva trpe`ivost prema mi {`ewima, uverewima i pona{awima sa koji ma se ne sl a`emo. U tom smislu religijska tolerancija zna`ila bi pri hvatawe religijskih uverewa i religijske prakse koje se razl ikuju od na{ih, a koje su deo na{e dru{tvene zajednice. Osnovni je zakqu`ak da je zapa`ena odre`enamera netolerancije, koja se vi di kao posl edica produbqivawa dru{tvene kri ze i ratnih sukoba u okru`ewu.

Kqu`ne re`i: mladi, religija, tolerancija, religijska pri padnost, Srbija.

1. Za{to govor o religijskoj toleranciji? Zato {to je ekspl ozi ja raznih obli ka netrpe`ivosti (etni `ke, verske, pol i ti `ke i drugi h) na prostori ma biv{e SFRJ na dramati `an na`in obel e`ila dru{tvenu si tuaciju na kraju dvadesetog veka. Puri konfensi onalnost i mul tinaconalnost, koje su imale obel e`ja napetosti ali i saradwe unutar biv{e jugosl ovenske

zajedni ce, gotovo u trenutku su se pretvorile u otvorene sukobe. Grani ce trpeqi vosti i zme|u pripadni ka razli ~i ti h rel i gi ja, konfesi ja i etnosa pokazal e su se veoma l abi l ni m. Buvi na razli ka i `esti na sukoba neposredno su se moral e odrazi ti na svest i pona{ awe ml ade generaci je koju je zadesi la sudbi na da stasava i sazreva u krajwe dramati ~nom dru{ tveno-i stori jskom okru`ewu. To ~i ni ne samo relevantni m ve} u dru{ tvenom smi sl u i mperati vni m svako i stra` i vawe koje za predmet i ma dru{ tvene posledi ce suprotnosti , mr`we i sukoba me|u pripadni ci ma razli ~i ti h etnosa i rel i gi jski h uverewa na ovi m prostori ma na obl i kovawe svesti ml adi h.

I ako je nesumwi vo da su u sl u~aju Jugosl avi je i naci ocen tri zmi i rel i gi ocentri zmi i sprepl eteni , mi smo u ovom radu predstavi li rezul tate i stra` i vawa rel i gi oznosti ml adi h u Srbi ji na ograni ~enom uzorku od 246 i spi tani ka. U i stra` i vawa akcenat na jednom aspektu rel i gi oznosti – tol eranci ji prema pripadni ci ma drugi h rel i gi ja. Na{ a je teza da su sukobi na podru~ju bi v{ e Jugosl avi je i zazval i sna` an tal as verske i denti fi kaci je i poja~al i versku netrpeqi vost me|u ml adi ma. Op{ te pove}awe rel i gi ozne i denti fi kaci je, koje kao l agani proces traje ve} skoro dve deceni je, a nadasve ratno okru`ewe sa etnorel i gi jski m predznakom, su osnova za pove}awe verske netol eranci je kod ml adi h u Srbi ji .

Po{ l i smo od stanovi { ta prema koji ma tol eranci ja podrazumeva trpeqi vost prema mi { qewi ma, uverewi ma i pona{ awi ma sa koji ma se ne sl a`emo¹ Rel i gi jska tol eranci ja zna~i l a bi prihatawe rel i gi jski h uverewa i rel i gi jske prakse koje se razli kuju od na{ i h, a koja su deo na{ e dru{ tvene zajedni ce. Ona podrazumeva de se prema wi ma odnosi mo bez osude i sa uva`avawem wi hovi h nosi l aca. Zna~i , rel i gi jski pl ural i zam sa odnegovanom verskom tol eranci jom mo` e rezul tovati uravnote`eni m dru{ tveno-kul turni m razvojem. Bez tol eranci je mul ti naci onal ne i pl uri konfesi onal ne zajedni ce mogu o~eki vati ako ne nei zvesnu, ono i zvesno zamagqenu budu}nost za svoje potomstvo. Zato nam se ~i ne razl o` ni m pa i opomi wu}i m re~i \. [u{ wi }a: "ako i deju trpeqi vosti jedno dru{ tvo ni je ugradi l o u karakter svoji h ~l anova, onda ono nema budu}nost"².

¹ O tol eranci ji , rasprave o demokrat skoj kul turi , pri r. I . Pri morac, Li bertas, F. Vi { wi }, Beograd, 1988., 2 predgovor I . Pri morca, str. 5-23. i Xej Wumen, l deja verske tol eranci je, str. 119-139.

² \. [u{ wi }, Di jal og i tol eranci ja, l zdava~ka kwi `arni ca Zorana Stojanovi }a, Sremski Karl ovci , Novi Sad, 1994., str. 197-241.

A upravo u ime budućnosti na ovim prostorima neophodan je govor o toleranciji.

Ovo istraživanje shvatili smo kao pilot istraživanje koji nam treba da se stvori osnova za jedno sveobuhvatno istraživanje religijske tolerancije mladih u Srbiji. Odabrani uzorak od 246 srednjoškola obuhvatio je učenike završnih razreda gimnazija i srednjih tehničkih škola u dva grada u prestono-jednokonfesionalnim sredinama (Vačevo i Jagodina) i u tri grada sa multireligijskom strukturom stanovništva (Novi Sad, Zrenjanin i Subotica). Ni jedan od ispitanika nije odbio saradnju, što svedoči o zainteresovanosti mladih za ovu problematiku. Istraživanje je sprovedeno u martu mesecu 1997. godine. Pri merenju je upitnik koji je sadržao dvadesetpet pitanja.

2. U prvom delu ovog istraživanja ispitanici su je religioznost mladih, ali samo na elementarnom nivou na kojem je zahvaćena vezanost za crkvu i religiju. Religioznost je posmatrana kroz samoidentifikaciju (samooцену) stupnja te vezanosti.

U ispitanom uzorku tri četvrtine srednjoškola deklarirali su se kao religiozni, od kojih 31,7% vrsto veruje u postojanje Boga a 43,5% je religiozno "premda ne prihvata sve stavove koje nudi viševažna". Religiozno i indiferentni sebe smatraju estinacima, dok se svaki deseti izjasnio kao nereligiozan. Utvrđena je jača vezanost za crkvu i religiju kod ispitanika koji potiču iz jednokonfesionalne sredine u odnosu na ispitanike koji žive u višekonfesionalnim zajednicama. Najvrstu vezanost sa religijom i spoznava 39% ispitanika u jednokonfesionalnim sredinama a 24,4% u višekonfesionalnim. Istovremeno u jednokonfesionalnim sredinama je mali broj religiozno i indiferentnih (svega 5,7%), dok je njihov udeo u višekonfesionalnim sredinama blizu petine (23,6%). Takođe je broj nereligioznih u višekonfesionalnim (14,6%) nego u jednokonfesionalnim sredinama (6,5%). Ovaj podatak potvrđuje jaču religioznost mladih u tradicionalno pravoslavnim delovima Srbije.

U pogledu odnosa nacionalne pripadnosti i vezanosti za religiju i spoznaju se određene pravilnosti. Najizraženija vezanost za crkvu i religiju pokazali su ispitanici mađarske nacionalnosti 46% vrsto veruje u postojanje Boga a 43,3% su umereno religiozni. Religiozno i indiferentnih ima 10%, dok nereligioznih nema. Kod ispitanika srpske nacionalnosti 31% su vrsto religiozni a 45% umereno, religiozno.

no i ndi ferentni h i ma 13,5%, dok je nerel i gi ozni h 10,5%. Najni ` a rel i gi oznost je kod jugosl ovena, kod koji h ukupno rel i gi ozni h i ma 44,4%.

I nteresantno je da su i spi tani sredwo{ kol ci u znatno ve}em postotku i denti fi koval i rel i gi oznost svoji h rodi teqa. Ukupno je 92,3% rodi teqa ozna~eno kao rel i gi ozno, 2,8% su rel i gi ozno i ndi ferentni a 5,3% su nerel i gi ozni . Ovaj nal az je u skl adu sa rezul tati ma rani ji h i stra ` i vawa o tome da je rel i gi oznost me|u ml adi ma mawe rasprostrawena nego u ukupnom stanovni { tvu³. Na osnovu podataka pri kupceni h u ovom i stra ` i vawu ni je u potpunosti mogl a bi ti obja{ wena ve}a rel i gi oznost rodi teqa dok su se za obja{ wewe mawe rel i gi oznosti dece pokazal e kao rel evantne dve okol nosti . U prvom redu, radi se o uzrastu ml adi h na kome jo{ ni je zavr{ eno formi rawe svi h el emenata i obel e` ja li ~nosti pa je mogu}e o~eki vati promene i u rel i gi oznoj svesti . Drugo, negati vno i skustvo i z rata u okru ` ewu o-i gl edno je del oval o na ve}u vezanost ml adi h za crkvu i rel i gi ju, al i , uz druge ~i ni oce, i suprotno - na zadr ` avawe znatnog broja i ndi ferentni h i rel i gi ozni h (koji zajedno ~i ne ~etvrti nu i spi tanog uzorka).

Prethodno i zl o` eni podaci nedvosmi sl eno pokazuju da je rel i gi jska pri padnost bi tan sastavni el ement dru{ tvenog i denti teta i spi tani h sredwo{ kol aca u Srbi ji krajem devedeseti h. U pore|ewu sa rezul tati ma rani ji h soci ol o{ ki h i stra ` i vawa⁴ evi dentan je zna~ajan porast vezanosti ml adi h za re- li gi ju. Sve do sredi ne osamdeseti h godi na me|u ml adi ma u ve-

³ D. Panti }, Prostorne, vremenske i soci jal ne koordi nate rel i gi oznost i ml adi h u Jugosl aviji , u: Deca kri ze, I DN, Beograd, 1990., str. 203-228.

⁴ [. Bahtijarevi }, Rasprostrawenost religioznosti na podru-ju zagreba-ke regije, [. Bahtijarevi }, Rel i gi jska si tuaci ja na podru-ju zagreba-ke regije, I DI S, Zagreb, 1985., S. Vrcan, Vezanost ml adi h za rel i gi ju, u: Ml adi osamdeseti h, Novi Sad, 1988., str. 201-242., S. Vrcan, Vezanost za religiju i crkvu - svijest i pona{ awe oml adine, Soci ol ogi ja, br. 2-3/1988., str. 429-441., B. Vu{ kovi }, Rast otvorenosti ml adi h prema rel i gi jskom obzoru, Soci ol ogi ja, br. 2-3/1988., str. 443-460., S. Flere, Ml adi i religija, Marksisti ~ke teme, br. 2/1982., S. Flere, D. Panti }, Ateizam i religioznost u Vojvodini, I nstit ut dru{ tveni h i pravni h nauka, NOvi Sad, 1977., S. Vrcan, Oml adina osamdeseti h godi na, religija i crkva u: Polo ` aj, svest i pona{ awe ml ade generaci je Jugosl avije, CI D, I DI S, Beograd, Zagreb, 1986, str. 150-168. M. Gli { i }, Odnos ml adi h prema religiji , De~je novi ne, Gorwi Mi lanovac, 1982., D. \or|evi }, Studenti i religija, Zbi vawa, Ni { , 1987., D. Panti }, Prostorne, vremenske i soci jal ne koordi nate rel i gi oznost i ml adi h u Jugosl aviji , u: Deca kri ze, I DN, Beograd, 1990.

ji ni jugoslovenskih regija najve}u skupinu sa-i waval i su nerel i gi ozni . Ali , ve} od sredi ne sedamdeseti h godi na bel e` i se blagi i stal ni rast rel i gi ozni h. On se u peri odu od 1974. do 1989. godi ne utrostru-i o. Karakteristi -no je da se taj porast vi { e dugovao prelas ku rel i gi ozno i ndi ferentni h u rel i gi ozne nego brzom smawewu broja nerel i gi ozni h (koji je u i stom peri odu smawen za svega 7%).

Soci olo{ ka i stra` i vawa rel i gi oznosti su tako|e pru` i la podatke o karakteristi -ni mi postojani m pravi l nosti ma u raspodel i rel i gi oznosti -nerel i gi oznosti prema teri tori -jal no pol i ti -ki m i naci onal ni m zajedni cama u bi v{ oj SFRJ. Najvi { a rel i gi oznost do kraja osamdeseti h godi na bila je i zra` ena u tradi ci onal no i slamski m i katol i -ki m regi jama. Istovremeno, "i u ml adoj generaciji i zra` ava se tendencija ukorewenosti rel i gi oznosti u skl adu sa tradi ci onal nom konfesi ojom, al i je pri metno da je ta tendencija bi tno ubl a` ena", odnosno da je rel i gi oznost znatno ni ` a me|u ml adi ma nego u ukupnom stanovni { tvu⁵. U i stra` i vawu i z 1985. godi ne ukorewenost nerel i gi oznosti bila je najni ` a na Kosovu - 11,9%, a potom sl ede Makedoni ja - 12,3%, Hrvatska - 25,6%, Crna Gora - 25,8%, Sl oveni ja - 34,2%, Bosna i Hercegovi na - 36,0%, Srbi ja - 45,1% i Vojvodi na - 48,6%⁶. Kao { to se vi di , beskonfesi onal -nost u Vojvodi ni i Srbi ji bila je najni ` a u okvi ri ma bi v{ e SFRJ i obuhvatal a je bl i zu pol ovi ne ml adi h. Uprkos navedenoj tendenciji pove}awa broja rel i gi ozni h u oml adi nskoj popul aci ji , nerel i gi oznost se pokazi val a kao bi tno obel e` je ml adi h u Srbi ji sredi nom osamdeseti h godi na.

U i stra` i vawu i z 1989. godi ne utvr |eno je da je u Vojvodi ni i Srbi ji bez SAP bi lo 26% rel i gi ozni h me|u ml adi ma, u Crnoj Gori 24%, dok ih je na Kosovu bi lo 48% a u Hrvatskoj i Makedoniji po 42%. Karakteristi -an je nal az da je proces rel i gi jske obnove me|u ml adi ma u Srbi ji otpo- eo kasni je u odnosu na Hrvatsku i Sl oveni ju. U i spi ti vawu rel i gi oznosti sredwo{ kol aca u spl i tskoj regi ji 1984. godi ne utvr |en je zna- ajan porast rel i gi oznosti : od tre}i ne (31,61%) u 1967. na pol ovi nu (51,87%). U Srbi ji je, pak, do{ lo do dosta o{ trog zaokreta u vezanosti ml adi h za rel i gi ju po-etkom devedeseti h sa narastawem dru{ tvene kri ze. Od jedne tre}i ne rel i gi ozni h u

⁵ D. Pantij, nav. rad., str. 214.

⁶ S. Vrcan, Oml adi na osamdeseti h, rel i gi ja i crkva, u: Pol o` aj, svest i pona{ awe ml ade generacije Jugosl avi je, CI D, I DI S, Beograd, Zagreb, 1986., str. 155.

Srbiji 1989. godine (D. Pantij), osam godina kasnije (1997.) religioznost je povećana na 75% (rezultati ovog istraživanja), što je najviši stupanj religioznosti u Srbiji u poslednje dve decenije.

Dok su mladi u bivšoj SFRJ bili višestruko sekularniji zovani sve do sredine sedamdesetih godina u poređenju sa mladima generacijama u razvijenim zemljama zapadne Evrope, narastajuće društvene krize uslovljavaju da se religioznost mladih krajem osamdesetih približi, odnosno da bude identična onoj u tradicionalno katoličkim zemljama. Tako je religioznost mladih u Hrvatskoj (50%), mladih Albanaca na Kosovu preko 50% i mladih u Sloveniji (36%) bilo na nivou katoličkih zemalja (Republika Poljska 53%, Italija 46%, Francuska 37%, Italija 75%)⁷. Isto tako, dok je rast religioznosti u zemljama zapadne Evrope relativno stabilan, odnosno stabilizirajući se u periodima kriza, u našim zemljama, kao i u zemljama bivšeg socijalističkog bloka, te su oscilacije bile vrlo snažne. Tako se u sedamdesetim godinama religioznost mladih u Poljskoj kretala između 40 i 45% da bi se sa izbijanjem društvene krize osamdesetih godina povećala na 85%. Zato su pojedini autori istakli "krizni model" kao okvir za trenutnu promenu u religioznosti u bivšim socijalističkim zemljama.

Religioznost kao predmet interesovanja mladih merili smo kroz uсталost njihovih razgovora o političkim i religioznim uverenjima. Dobijeni podaci ukazuju da se radi o fenomenu koji je privlačan za raspravu u kojima se grupama vrška. O ovoj temi često razgovaraju sa svojim drugovima oko 6,5% ispitanika, ponekad 79,3% a nikad ne razgovaraju o istima i ispitanika. Osim toga je da interesovanje za religijske teme postoji i kod delatnih ispitanika koji su se deklarirali kao nereligiozni.

3. Političko i političko uverenje u religijske tolerancije mladih danas odnosi se na stav prema drukčijim religioznim uverenjima. Odgovori upućuju na zaključak da na deklarativnom nivou između kolizivnih i političkih uzorka postoji visok stepen verske tolerancije: 80% se izjasnilo da im ne smetaju drukčija religiozna uverenja, jedna trećina oseća odbojnost, drugoj trećini smetaju upravo verskih obreda drugih vers-

⁷ Citirano prema: D. Pantij, Prostorne, vremenske i socijalne koordinate religioznosti mladih u Jugoslaviji, u: Deca krize, I DN, Beograd, 1990., str. 216-219.

kih zajednica, dok je u trećoj podskupini i spocjen samo vrlo blag stepen netolerancije.

Posmatrano prema religijskoj pripadnosti porodi ce, najviše oni koji ma ne smetaju verska uverewa drugi h je me|u decom iz katoličkih porodi ca (88%), ni jedno se ni je izjasnilo da mu smetaju takva uverewa, dok je 12% i ndiferentno u odnosu na taj problem. Me|u i spitanima iz pravoslavnih porodi ca 80,1% je onih koji ma ne smetaju druk-ija religiozna uverewa, 13% je i ndiferentno a 6,8% izjavquju da im smetaju takva uverewa.

Mo`e se smatrati i ndikativnim nalaz da i spitanim sredwo{kolci danas relativno ~esto (44,7%) razgovaraju o verskoj toleranciji. Zna-i, radi se o temi koja zaokupqawihovu pa`wu, { to se mo`e smatrati posledicom ratnih sukoba i stimpovezanim porastom nacionalne i religijske osetqvosti unutar same Srbije. Tako|e je zna-ajan podatak da ~etvrtina mladih iz uzorka ne razgovara o verskoj toleranciji budu}i da smatraju da se ona u modernom dru{tvu podrazumeva. To govori o izgra|enoj svesti kod delamlađih o toleranciji kao sastavnom elementu i bitnom obel`ju modernih dru{tava. Podatak da 31,7% razgovara o ovoj temi samo povodom ekscesnih si tuacija, i ndirektno potvr|uje da takvih ekscesija ma.

U pona{awu i spitanih sredwo{kolaca su retki primeri izbegavawa dru`ewa sa nosiocima druk-ijih religioznih uverewa. Oko 8% odgovara prema kojima takvih pojava ima u wihovoj {kol i uglavnom se odnosi na distancirawe od ~lanova sekta, dok 92% ne izbegawa dru`ewa sa vr{wacima razli~itih verskih uverewa od wihovih.

Religijska tolerancija, odnosno uva`avawe li~nosti koje su druk-ijih religijskih uverewa i spocqava se, pored ostalog, u spremnosti da se na rukovode}e i po~asne funkcije biraju ~lanovi drugih verskih organizacija. Takvu spremnost pokazuje 91,9% i spitanika, { to je jedan od dokaza o ukorenjenosti tolerancije u realnim dru{tvenim odnosima. Izrazi ta netolerancija bel`i se samo kod 8,1% i spitanika. Ona je usmerena na nosioce rukovode}ih funkcija koji imaju druk-ija religiozna uverewa i izra`ava stav uglavnom nacionalisti~ki i religiocentristi~ki nastrojenih osoba me|u mladi ma.

Odgovori na pitawe o postojawu dru{tvenih prikrivenosti pripadnikamvih verskih organizacija pokazuju da mladi ocevujusvoje dru{tveno okru`ewe kao religijski tolerantno u 61,4% slu~ajeva. Umicqewima da su pripadnici drugih verskih organizacija izlo`eni nekim oblicima prikrivenosti ili pri tiskama (8,5% u stvari se izra`avaju percepcije stavova

društvene sredine uglavnom prema pripadnicima verskih sektora. U tom smislu, kod mladih se pojavuje i osuda onih koji svojom sugrađanima koji ne pokazuju poštovanje prema onima koji pripadaju sektama. Oni smatraju da su pripadnici sektora i gosani: "Na njih se pokazuje prstom". "Okolišna smatra da ugrožavaju i vot pojedini nacije posmatra ih kao čude sa blagim mentalnim poremećajem."

Deklarativno, ispitanici u većini (79,3%) smatraju da pripadnici svih religijskih organizacija treba da imaju jednaku slabost i zadržavaju religijske verovawe i upravnava verskih obreda. Oko jedna četvrtina smatra da većinska organizacija treba da ima prednost, dok 5,7% smatra da pripadnici manjih verskih organizacija ne treba javno da ispovavaju svoja religijska uverewa. Znači, oko petina ispitanika ispovava jasno stav verske tolerancije.

Posredno ispitanici vave stepena verske tolerancije, otkriva, međutim, i stepen tolerancije od onog koji je spomenuto općitim pitanjima o ovom fenomenu. U istraživanju je bila ponuđena sljedeća tvrdnja: "Prema pripadnicima drugih religija treba biti uzdržan i oprezan, čak i kad su ti prijatelji". Blizu polovine ispitanika se ne slaže sa navedenom tvrdnjom. Istovremeno, uzeti zajedno, oni koji se slažu sa ovom tvrdnjom (17,1%) i oni koji su neodlučni, odnosno uzdržani prema pripadnicima drugih veroispovesti (35,8%) prelazi polovinu, što ukazuje na statistički značajan stupanj religioznoizolacione rezervisanosti prema pripadnicima drugih religija.

Nešto drukčiji slučaj dobija se kroz ocenu značajne veroispovesti pri liku i zboru prijatelja. Dve trećine ispitanika srednokolaca bila za prijatelja i zabralo pripadnika druge veroispovesti, nešto više od četvrtine bila "možda" uinilo takav izbor a tek svaki deseti to ne bi učinio. Kod ovog pitanja najtolerantniji se pokazuju ispitanici iz verskih meštinskih porodica. Tako bi 91,6% ispitanika iz ovih porodica za najboljeg prijatelja i zabralo osobu drukčijih verskih uverewa, 8,3% je odgovorilo "možda", dok ni jedan ispitanik nije dao negativan odgovor. Istovremeno se pokazuju razlike između ispitanika pravoslavne i katoličke vere: 61,7% pravoslavaca bila za najboljeg prijatelja i zabralo osobu druge veroispovesti, dok je kod katolika taj postotak niži - 48,0%.

Slabost razlike su utvrđene i u pogledu prisutnosti etnocentričnosti. Na pitanje koji je tražena ocena vanosti nacionalne pripadnosti za izbor prijatelja oko dve trećine je odgovorilo da je ona beznačajna, trećina da je donekle značajna a samo 3,2% da je ona i zuzetno značajna.

Najviši stepen religijske tolerancije se bez sumnje i spočava u prihvatanju da se stupi u brak sa osobom druge veroispovesti. Nešto preko 40% srednjoškola iz istog uzorka bi se, bez razmišljanja, o`eni lo takvom osobom, dok bi se isti broj istinitih kolebao. Broj onih koji se ne bi o`enili (16,3%) poklapa se sa brojem onih koji ispočavaju podzrewe prema prijateljima drug-ijih religijskih uverewa od njihovih. Uzeti zajedno, postotci onih koji se kolebaju i onih koji su izričiti u stavu da se ne bi o`enili osobom druge veroispovesti prelaze polovinu istinitih (58,6%), što je udeo koji potvrđuje postojawe značajne lične distince kod mladih prema pripadnicima drug-ijih religijskih uverewa. Mo`da se u ovom nalazu najpotpunije prelamaju sve posledice etničkih i nacionalnih suprotnosti na ovim prostorima, pa na neki način i strah od su`ivotva sa pripadnicima drugih vera.

Posmatrano prema religijskoj pripadnosti porodice distrikcija odgovora na ovopitawe je sledeća: među pravoslavcima bi 38,2% a među katolicima 44,0% stupilo u brak sa osobom druge veroispovesti, dok je kod meštih porodica takvih 75,0%. Karakteristična je i raspodela negativnih odgovora na ovopitawe: kod pravoslavaca 18,3%, kod katolika 8,0% a kod meštih nema negativnih odgovora. U ovom nalazu se iskazuje veći stepen verske tolerancije u religijskim meštima porodica.

Mavodistanca prema pripadnicima drugih religijskih organizacija utvrđena je kod roditelja istinitih. Tako bi svega 16,5% roditelja pokušalo da sprečilo "nikako ne bi prihvatilo" brak svog deteta sa pripadnikom druge veroispovesti; 27,6% roditelja ne bi smatrao važnom religijsku pripadnost braćnih drugova svoje dece, dok bi 51,5% prihvatilo za zetove ili snahe osobe druge vere. Ovi podaci ukazuju da je između generacija došlo do slabljenja verske tolerancije, odnosno da su roditelji tolerantniji. Razloge uo`ene međugeneracijske razlike verovatno najpre treba tražiti u društvenistorijskim uslovima socijalizacije ove dve skupine. Dok su roditelji istinitih uglavnom rođeni posle Drugog svetskog rata, istinitici ma je rat bio stvarnost okru`ewa u vreme vishovintenzivne socijalizacije. Isto tako, vrednosni sistem u vreme socijalizacije roditelja sadržavao je kao bitne elemente jedinstvo, ravnopravnost, jednakost i toleranciju, koji su u novije vreme dovedeni u pitawe narastawem raznih oblika društvenih suprotnosti i ratnim sukobima.

- "Mislidam da `ivot u zajednici (pravnoj državi doprinositi razvijawu međusobne trpećivosti" 28,4%

– "Negativno ratno iskustvo treba prepustiti istoriji" 26,4%

– "Misliti da ve}a prava moraju imati pripadnici ve}inske zajednice" 10,2%

Kao što se vidi, u vi}e od polovine odgovora se izražava o}ekivanje da se u budućnosti prevazi}e i da se mogu prevazi}iti te}ke posledice ratnih sukoba sa predznakom etnoreligijskih razlika i suprotnosti. Jasno je da oko 30% odgovora u kojima se percipira smawivave verske tolerancije predstavqa statisti}ki zna}ajan udeo, u kojem se mogu prepoznati kako negativne posledice ratnih sukoba, tako i strepnja mladih za budućnost. Podatak da svaki deseti ispitanik smatra "da ve}a prava moraju imati pripadnici ve}inske verske zajednice" govori o dosta nagla}enoj verskoj netoleranciji jednog broja, koja je o}i gledno povezana sa poja}anim nacionalnim sentimentima (nacionalizam).

4. Kako je ovde re}o istra}ivavum ograni}ene veli}ine, mo}emo formulisati samo zaklu}ke hipoteti}kog karaktera. Ako oni budu podstakli masovnija, kompleksnija i produbqenija istra}ivava religioznosti mlade generacije danas, ciq ovog istra}ivava bi }e i spuven.

Analiza empirijske gra}e, prikupqene u ovom istra}ivavum, najpre ukazuje na sna}an porast vezanosti mladih za religiju. Religijska pripadnost postala je, u posledvoj deceniji ovog veka, bitan element dru}tvenog identiteta mladih u Srbiji. Radi se o sna}nom talasu koji je religioznost od masovnog obel}ja (od oko jedne tre}ine za celu Srbiju krajem osamdesetih) pretvorio u dominantno obel}je mladih sredinom devedesetih (trietvrtine).

I zglada da bi bilo te}ko spori}ti da je okvir za tuma}ewe ovog preokreta u svesti i pona}awum mlade generacije u dubokoj dru}tvenoj krizi i ratnim sukobima na prostori ma biv}e SFRJ. Ve}sa narastawem dru}tvene krize, sredinom osamdesetih godina, otpo}eo je sna}niji porast religioznosti me}u mladi ma. Kako se kri}a produbqivala tako je budućnost za mlade bila neizvesnija, bezal ternativne, a vladaju}i sistem vrednosti i vrsta uverewa starijih generacija po}ivala da erodiraju, pa su se oni po}eli okretati tradicionalnim vrednostima, me}u kojima je religioznost bila jedna od osnovnih. I pak, odsudnuta}ku za masovno ve}ivave mladih uz religiju treba videti u ratnim sukobima, odnosno onim }inima i onim snagama koji su te sukobe proizveli i izveli. Dakako,

ti me ne umawujemo zna-aj ru{ ewa soci jal i zma kao dru{ tvenog si stema za taj preokret. Naproti v, taj je -i n bi o jedan od bi ti ni h predusl ova za sl obodno i spoqavawe rel i gi ozni h ose}awa, odnosno za erupci ju ti h ose}awa koja su do tada bi l a proskri -bovana i poti ski vana. Bi l o je l o gi -no da se ono { to je bi l o vi -{ e deceni ja zabrawi vano i onemogu}avano, kakav je bi o sl u-aj sa rel i gi jom u bi v{ oj SFRJ, pojavi u f ormi prave dru{ tvene ekspl ozi je. Rel i gi oznost ml adi h postal a je ponovo na|eni i pravi vi d duhovnosti , novi konf ormi zam, vi d otkri vawa vl as ti ti h korena i sl i -no. Dok je rani je bi l o odstupawe bi ti rel i gi ozan, danas je rel i gi oznost postal a dru{ tveno po` eqna, i zraz duha novog vremena i obl i k nove i denti f i kaci je ml adi h.

Jasno je da gra|a pri kupqena u ovom i stra` i vawu ni je dovoqna ({ to ni je ni bi l a namera) za davawe jednog cel ovi tog i jednozna-nog odgovora o tako sna` nom porastu rel i gi ozne samoi denti f i kaci je, kakva je ovom pri l i kom utvr|ena. Al i , ve rujemo da ono sadr` i podsti caje za daqa i cel ovi ti ja i stra` i vawa ove temati ke. I sto tako, u ovom i stra` i vawu se "kri zni model " potvrdi o kao adekvatan model za obja{ wewe porasta rel i gi oznosti ml adi h u Srbi ji .

Drugi bi tan zakqu-ak jeste da se u pogledu stavova i pona{ awa prema pri padni ci ma drugi h rel i gi ja me|u i spi tani m sredwo{ kol ci ma zapa` a odre|ena mera netol eranci je, koja je tako|e posl edi ca produbqi vawa dru{ tvene kri ze i ratni h sukoba u okru` ewu. Ona, i sti na, vari ra, al i je i spoqena kod svi h pi tawa koja su bi l a data u upi tni ku. Kod zauzi mawa na-el ni h stavova o pravi ma, sl obodama i odnosi ma i zme|u pri padni ka razl i -i ti h verski h organi zaci ja, i spi tani sredwo{ kol ci su i spoqi l i ni` i stepen netol eranci je nego kod pi tawa koji ma su na posredan na-in zahvatani me|uverski odnosi i l i tra` ena mi { qewa o i zboru pri jateq ai bra-nog druga. Karak teri sti -no je da su i spi tani ci vrl o preci zno perci pi ral i pogor{ awe me|uverski h odnosa kao posl edi cu ratni h sukoba na prostori ma bi v{ e SFRJ. Nal az da se wi hova o-eki vawa razvoja, o-i gl edno sna` no uzdrmani h me|uverski h odnosa, kre}u i zme|u projekci je o pove}awu verske tol eranci je kroz su` i vot u zajedni -koj pravnoj dr` avi i prepu{ tawa etni -ki h sukoba i stori ji , sa jedne strane, i sumornog zakqu-ka da }e se verska trpeqi vost smawi vati zbog negati vnog i skustva i z rata i stava da "ve}a prava moraju i mati pri padni ci ve}i nske verske zajedni ce", sa druge, govore o jednoj vrsti rapol u}enosti ml ade generaci je danas. Ona kao da lebdi i zme|u negati vnog i sustva pro{ l osti i sada{ wosti , koje je opomi wu}e, i raci onal nog uvi |awa da je budu}nost mogu}a samo uz prevladavawe ti h

i skustava i pri hvatawa moderni h kul turni h obrazaca, kakvi su religijska i svi drugi obl i ci toleranci je.

Slobodanka Markov, Novi Sad
Smiljana Jovović, Zrenjanin

RELIGIOUS TOLERANCE OF THE YOUNG IN SERBIA TOWARDS THE END OF THE NINETIES

Summary

The paper presents the results of a pilot research focused on the religious tolerance of the young people in Serbia. The sample consisted of 246 high school and secondary vocational school seniors in two towns in predominantly homogenous religious settings (Valjevo and Jagodina) as well as in three towns with multi-religious population (Novi Sad, Zrenjanin and Subotica). It has been presumed that tolerance implies forbearance for the opinions, convictions and behaviors which are not personally shared or practiced. Following this line of thought, religious tolerance would mean acceptance of religious convictions and religious practices which differ from our own, but still constitute a part of our social community. The basic conclusion is that a certain degree of intolerance has been noticed which is seen as a consequence of a continued intensification of the social crisis and war clashes in the environment.

Key words: young people, religion, tolerance, religious affiliation, Serbia.